

KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ

Fıkıh Usulü Açısından Hükümlerin İstinbatında Tahric Yöntemi

Zeki KOÇAK

İstanbul: Uzakülke Yayınları, 2015. 272 sayfa.

Kadir DEMİROĞLU*

İslâm dininin temel kaynakları Kitap ve Sünnettir. Bu kaynakların bütün olaylara doğrudan delâlet etmemesi veya yeni olayların vuku bulması İslâm âlimlerini icthad yapmaya sevk etmiştir. Hanefî mezhebi açısından bakıldığında Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) çalışmaları özellikle öğrencisi Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö. 189/805) tarafından yazıya geçirilmiştir. Daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan fikhî problemler, yazıya geçirilen bu metinlerden faydalanılarak çözülmeye çalışılmış; yeni vuku bulan olaylarla mezkûr metinlerdeki hükümler arasında bağlantılar kurulmuştur. İşte "müctehidin metninden, ister mefhûm ister mantûk yoluyla olsun şer'î-amelî hükümleri istinbat etmek" şeklinde tanımlamak mümkün olan bu işlemin adı "tahrir"dir. Tanımını yaptığımız ve Zeki Koçak tarafından kaleme alınan "*Fıkıh Usûlü Açısından Hükümlerin İstinbatında Tahric Yöntemi*" adlı bu kitapta tahrir adı verilen bu faaliyet Hanefî mezhebi özelinde ele alınmaktadır.

İlim adamlarının, tahririn ıstılahî anlamında belli bir tanım üzerinde ittifak edemediklerini belirten yazar, pek çok tanımı verdikten sonra tahriri, "*müctehidin fikhî meseleyi istinbat etmede kullandığı turuku'l-istinbat kaideleri ile illeti belirlemedeki usûllerden hareketle yeni meselenin hükmünü vermek*" olarak tanımlamaktadır.¹ Kitapta tahrir; hadis ilminde tahrir, fıkıh ilminde tahrir, fıkıh usulü ilminde tahrir ve kıyasta illeti bulmada tahrir olarak dört kısma ayrılmıştır. Yazar "Hadis İlminde Tahrir" başlıklı konuyu beş alt başlık halinde işlemektedir. Bu başlıklar şunlardır: Sahâbî Râvînin Bilinmesi Yoluyla Tahrir, Hadis Metninin İlk Lafzının Bilinmesi Yoluyla Tahrir, İnsanların Arasında/Dillerinde Azca Kullanılan Bir Kelimenin Bilinmesi Yoluyla Yapılan Tahrir, Hadisin Mevzûundan Yapılan Tahrir ve Metin ve Senet Yönünden Hadisin Durumunu Dikkate Alarak Yapılan Tahrir. Hadis ilminde tahrir, yazarın da ifade ettiği gibi "Kaynağını bulmak istediğimiz hadisin en eski kaynaklara giderek mertebesini beyan etmektir." Tahririn hadis ilmiyle ilgili

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, kadirdemiroglu@sakarya.edu.tr

¹ Zeki Koçak, *Fıkıh Usulü Açısından Hükümlerin İstinbatında Tahric Yöntemi* (İstanbul: Uzakülke Yayınları, 2015), 34.

Geliş T. / Received Date: 18/08/2017 Kabul T. / Accepted Date: 06/10/2017

yönüne değinilmesinin kitabın başlığıyla uyumlu olmadığı, fıkıh usulünde, “hüküm çıkarma faaliyeti” anlamına gelen tahrir kavramıyla doğrudan bir ilgisinin bulunmadığı ve bu kitapta yer almasının gereksiz olduğu kanaatini taşımaktayız.

Kitap iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tahririn tanımı yapılmakta; tahririn konusu, dayanağı, sebebi ve faydasına değinilmektedir. Daha sonra tahrirle ilgili bazı kavramlar (ictihad, tercih, istinbat vd.) açıklanmaktadır. İkinci bölümde tahririn kısımları, önemi ve tahrir yapılırken izlenecek usul ele alınmakta ve son olarak da tahririn yapıldığı diğer delillere yer verilmektedir.

Şekil açısından incelendiğinde kitapta bazı kelimelerin yazımında yeknesaklığın bulunmadığı görülmektedir: (“Tahriçte”, “Tahricde”; “Lazimu’l-mezhep”, “Lazimü’l-mezhep”; “mezhep”, “mezheplerin”; “ictihad”, “içti-hatta”). Öte yandan pek çok yerde yazım hatası bulunmaktadır.² Yazar, alıntı yaptığı çoğu yerde ibarenin Arapça metnini de vermektedir. Arapça ibarenin dipnot şeklinde verilmesinin daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Kitapta bazen Arapça ibarenin verilip, manasının verilmediği de görülmektedir.³ Yazarın ifadesine göre bu durumun sebebi, kusursuz bir tercümenin imkânsız olması ve okuyucunun, verilen anlama bağlanmadan metinle birlikte daha rahat bir anlamaya yönlendirilmesidir.⁴ Kanaatimizce bu üslup Arapça bilmeyenler için metnin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Yazar, giriş bölümünün sonunda⁵ kitapta ele alınacak konulara değinmiş ve “Giriş bölümünde konunun önemi, mahiyeti hakkında muhtasar bilgi vereceğiz.” ifadesini kullanmıştır. Giriş bölümünün son paragraflarında, o bölümde anlatılacaklara değinilmesinin uygun olmadığını düşünmekteyiz. Kitabın sonunda yer alan tablolar konunun anlaşılması açısından olumlu bir üslup olsa da tahririn hadis ilmiyle ilgili yönünü ele aldığı için bu tabloların bir önemi haiz olmadığını düşünmekteyiz. Konular örneklendirilirken ibadet, muâmelât ve ukubât alanlarından ayrı ayrı örneklerin verilmesi kitabın anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Kitabın muhatap kitlesini fıkıh alanında çalışma yapanların oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Çalışma, içerik açısından incelendiğinde ise şunlar söylenebilir: Yazar, sadece bilgi derlemesi yapmakla yetinmemiş, yeri geldiğinde hem kendi tespitlerini hem de önerilerini dile getirmiştir. Örnek olarak yazarın şu ifadelerini zikredebiliriz: “Kanaatimizce, mezheplerin kendi usûlleri açısından konuya yaklaşılsa fâsit istidlâl kavramı yerine daha yumuşak bir ifade kullanılabilir. Mesela

² Koçak, *Fıkıh Usulü Açısından Hükümlerin İstinbatında Tahriç Yöntemi*, 11, 15, 32, 38, 46 vd.

³ Koçak, *Fıkıh Usulü Açısından Hükümlerin İstinbatında Tahriç Yöntemi*, 18, 49, 50.

⁴ Koçak, *Fıkıh Usulü Açısından Hükümlerin İstinbatında Tahriç Yöntemi*, 22.

⁵ Koçak, *Fıkıh Usulü Açısından Hükümlerin İstinbatında Tahriç Yöntemi*, 22-23.

*istidlâlinde ittifak edilenlere sahih istidlâller, mezheplerin ittifakla ameli caiz görmedikleri istidlâllere fasit istidlâller denebilir. Mezheplerin ihtilaf ettikleri istidlâllere ise muhtelifün fih veya muvassa' istidlâller diyebiliriz.”*⁶ Yazarın zaman zaman çalışma yapılması gereken konulara dikkat çektiği ve okuyucuyu bâkir alanlara yönlendirdiği görülmektedir. Çağımızdaki problemlerin çözümü için hem tercih hem de tahrir konusunda yeni çalışmalara ihtiyaç olduğunu vurgulaması⁷, Hanefîlerin “fâsit istidlâl” isimlendirmesiyle ilgili müstakil bir çalışma yapılmasının faydalı olacağını belirtmesi⁸ ve aslen ibadet olan fiiller ile ibadete vesile olan fiiller arasındaki farklılığın ayrı bir çalışmayı gerektirdiğini ifade etmesi⁹ çalışılmasını önerdiği konular arasında yer almaktadır.

Yazar, günümüz problemlerini çözmede Müslümanların önünde iki seçeneğin bulunduğunu söylemektedir: Nasları mutlak ichtihadla yeniden anlamaya çalışmak ve öncekilerin ortaya koyduğu usûlü anlayıp onu daha da ileri bir noktaya taşımak. Yazar ikinci seçeneğin daha isabetli bir yöntem olduğunu belirtmektedir.¹⁰ Yazar, tahrir ile ilgili kavramları anlattığı bölümde “İlet veya Maslahatla Ta’lîl” başlıklı konuyu ele almaktadır. Bu başlık altında mutlak müctehidlerin, meselelerin çözümünde ichtihad ederken illetle ta’lîli esas aldıklarını söylemekte, sübjektifliği çağırıştırdığı için maslahatla ta’lîlin sakıncalı olduğunu ifade etmektedir.¹¹ Maslahatla ta’lîli tamamen devre dışı bırakmayan yazar, ferdî problemleri çözmede ve özel durumlarda fetva vermede, maslahatla ta’lîlin mümkün olabileceğini belirtmektedir.¹² Yazar, maslahatla ta’lîl yerine illetle ta’lîle ağırlık verilmesinin bizi daha iyi bir noktaya taşıyacağını; maslahat kolaycılığına sığınan bazı araştırmacıların, ichtihad usulünü nazar-ı itibardan düşürdüğünü söylemektedir. Yazarın ifadesine göre mutlak taklidi savunanlar, toplumu belirli kalıplara mahkûm etmekte; maslahat kolaycılığıyla ichtihadı savunanlar da isteyeninin istediği şekle dönüştürebileceği bir din algısı oluşturmaktadırlar.¹³

Yazarın kitapta dile getirdiği temel düşünce, günümüzdeki pek çok fikhî problemlerin, klasik eserlerden yararlanılarak çözülebileceğidir. Burada yapılması gereken, çözüme kavuşturulmak istenen meselenin, klasik eserlerdeki benzerinin araştırılması ve müctehidin, hükmü verirken izlediği yöntemin tespit edilmesidir. Yapılması gereken bu işlemlerle ilgili örnekler veren yazar, bu alanda çalışmalar yapılmasını önermektedir.

⁶ Koçak, *Fıkıh Usulü Açısından Hükümlerin İstinbatında Tahriç Yöntemi*, 70, 100.

⁷ Koçak, *Fıkıh Usulü Açısından Hükümlerin İstinbatında Tahriç Yöntemi*, 10.

⁸ Koçak, *Fıkıh Usulü Açısından Hükümlerin İstinbatında Tahriç Yöntemi*, 70.

⁹ Koçak, *Fıkıh Usulü Açısından Hükümlerin İstinbatında Tahriç Yöntemi*, 156.

¹⁰ Koçak, *Fıkıh Usulü Açısından Hükümlerin İstinbatında Tahriç Yöntemi*, 14.

¹¹ Koçak, *Fıkıh Usulü Açısından Hükümlerin İstinbatında Tahriç Yöntemi*, 119.

¹² Koçak, *Fıkıh Usulü Açısından Hükümlerin İstinbatında Tahriç Yöntemi*, 120.

¹³ Koçak, *Fıkıh Usulü Açısından Hükümlerin İstinbatında Tahriç Yöntemi*, 122-123.

